

Raisa Martynova,
*Doctor of Pedagogy, Corresponding member of National Academy of Educational Sciences of Ukraine,
Head of the Department of Western and Eastern Languages and Methods of their Teaching,
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky,
Staroportofrankivska Str., 34, Odesa, Ukraine*

SYNERGETIC CONDITIONING OF PEDAGOGICAL INTEGRATION

The article reveals four theoretical propositions of synergy which allow fulfilling essential evolutionary transformation of the modern material world. The first theoretical proposition focuses on the idea that the worldview loses the structure consisting of elementary particles and acquires the structure consisting of non-linear processes totality. The second theoretical proposition focuses on the idea that in nature the complex systems consisting of a great number of elements are formed. They are in complex interactions with each other and possess a great number of degrees of freedom. The third theoretical proposition focuses on the idea that complex systems are formed by decaying monocomplex systems, non-connected with each other. Initially such state leads to chaos, but in future their fundamental elements unite and transform chaos into a new order which is expressed by new macroscopic structure emergence. The fourth theoretical proposition is defined by the fact that complex system stability is provided by the hierarchy of its elements and not just by their sum. They determine the integration of adjacent and different-branched sciences that brought to pedagogical integration. Pedagogical integration means integral perception and comprehension of events and phenomena of environment and it is realized in learning joint subjects which accumulate compact different-aspect information.

Keywords: synergy, pedagogical integration, differentiation, synthesis of social and technical sciences, compression of educational content, complex system stability, didactic regularities, key subject, vertical and horizontal interaction, parts of one-subject and different-subjects content.

Подано до редакції 12.01.15

УДК: 378+37-044.247

Севіндж Наджафова,
*аспірантка кафедри управління освітніми закладами та державної служби,
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна*

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ОСВІТІ

У статті уточнено сутність понять «інтеграція», «педагогічна інтеграція», проаналізовано основні інтеграційні процеси в історії педагогічної думки та визначено сутнісні характеристики інтеграції в сучасному освітньому процесі.

Ключові слова: інтеграція, інтеграційні процеси, педагогічна інтеграція.

Постановка проблеми. Швидкі зміни, що відбуваються останнім часом в суспільстві, а також постійне збільшення обсягу наукової інформації роблять надзвичайно актуальною проблему оновлення змісту освіти, головними напрямками якої є, на думку спеціалістів, її гуманізація, гуманітаризація та інтеграція.

Інтеграція України у світовий освітній простір, модернізація національної освіти у контексті Болонського процесу, реалізація завдань Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття»), Національної доктрини розвитку освіти України, Болонської декларації «Про Європейський простір вищої освіти», рекомендацій ЮНЕСКО неможливі без фахівця – суб'єкта особистісного й професійного зростання, який постійно розширює й оновлює предметні галузі фахового спрямування. Звичайно, система інтегративного навчання ще недостатньо опрацьована, а

тому неоднозначно сприймається багатьма педагогами, її повне теоретичне обґрунтування та запровадження у практику навчання – справа майбутнього.

Аналіз наукових досліджень. Враховуючи те, що інтеграція є складним і багаторівневим явищем, велика кількість науковців досліджує цю проблему у різних аспектах. Дослідженню проблеми інтеграції змісту освіти присвячено у працях вчених: В. Андрущенко, В. Безрукової, Т. Браже, М. Прокоф'євої, С. Гончаренка, Р. Гуревича, І. Зязюна, М. Іванчук, О. Мариновської, М. Арцишевської та інших. Дидактичний аспект теорії інтеграції в Україні активно розвивається за такими напрямками: розробка методологічних засад проблеми інтеграції (С. Гончаренко, Ю. Мальований, О. Сергєєв); визначення особливостей інтеграційних процесів у професійно-технічній школі (Р. Гуревич,

І. Зязюн, Б. Камінський, І. Козловська, Н. Ничкало, Б. Федоришин); окреслення сутності взаємозв'язків інтеграції та диференціації (В. Моргун); психологічні аспекти інтеграції (В. Семиченко, Т. Яценко); структурування інтегрованих знань та цілісність змісту природничо-наукової освіти (Б. Будний, В. Ільченко, А. Степанюк); проблеми розробки інтегрованих курсів (К. Гуз, Л. Лук'янова, В. Сидоренко, Я. Собко, Н. Талалусва); інтеграція у ступеневій освіті (Ю. Жидецький); формування системи знань шляхом запровадження інтегративних методів навчання (О. Джулай); інтегративне навчання з використанням комп'ютерної техніки у початковій професійній підготовці (Р. Собко); використання інтегративно-диференційованого підходу до структурування змісту знань (Л. Дольнікова).

В останнє десятиріччя в дидактиці вищої школи активно розвиваються нові міждисциплінарні напрями: теорія самоорганізації, або синергетика, компетентнісний підхід та конкретне й інтегративне навчання (А. Ворожбитова, А. Вербицький, Н. Бібік, О. Пометун, С. Шишов, В. Кальней, О. Крисан, С. Трубачова, О. Овчарук, Л. Парашенко).

Мета статті: проаналізувати основні інтеграційні процеси в історії педагогічної думки та визначити сутнісні характеристики інтеграції в сучасному освітньому процесі.

Виклад основного матеріалу. Проведений аналіз зарубіжних та вітчизняних наукових фондів свідчить про те, що за останні десятиріччя вивченню проблем інтеграційних процесів у сучасному освітньому процесі було присвячено низку досліджень. Можемо констатувати відсутність узгодженості позицій науковців щодо терміну «інтеграція» та інтеграційних процесів в педагогіці.

Інтеграція – від латинської «*integratio*» – доповнення, відбудова цілого (*integer* – ціле), з'єднання до купи деяких частин чи елементів. У даному випадку поняття «ціле» розглядається як структурно упорядкована система, що виконує визначені функції. Враховуючи те, що «інтеграція» є поняттям багаторакурсним, вважаємо доцільним проаналізувати однокореневі поняття, а саме: *інтеграція* (служить для позначення процесу чи стану відбудови через відновлення, поповнення, об'єднання в ціле раніше ізольованих частин; тобто означає результат інтеграції чи дію, яка веде до цього результату); термін *інтегратор* (означає «фактор», «відновник», «пристрій для інтегрування»); *інтегративний* (означає процес, в якому реалізується зовнішня і внутрішня, змістова і процесуальна сторони інтеграції); *інтегрований* (цілісний, без внутрішніх суперечностей стан, що задається ззовні), *інтеграційний* (характеристика процесу, який реалізується за допомогою інтегративних засобів); *інтегрування* (процес знаходження цілості за елементами); *інтегрувати* – поетапно увести елементи в задану систему з наявністю домінуючих елементів [3].

Інтеграція не є новим явищем у вітчизняній педагогіці. Інтеграцію знань як основу цілісного сприйняття й пізнання світу, як методичний засіб навчально-виховного процесу розглядали у своїх працях такі відомі педагоги та мислителі, як Я. Коменський (вважав, що всі знання виростають з одного коріння – навколишньої дійсності, мають між собою зв'язки, а тому повинні вивчатися у зв'язках), Ж.-Ж. Руссо (обгрунтував проблему міжпредметної інтеграції), І. Песталоцці (відзначав особливу небезпеку відриву одного предмету від іншого, вважав доцільним систематизацію всіх існуючих в світі явищ і предметів, яка має здійснюватися за принципом подібності), К. Ушинський (наголошував, що доки різні предмети викладатимуться незалежно один від одного, навчання не матиме ніякого суттєвого впливу на духовний розвиток дитини).

Методологічні аспекти інтеграції досліджує у своїх працях Ю. Сьомін. Вчений вважає, що інтеграція є феноменом універсальним, який належить до явищ матеріального та духовного буття, є лише однією зі сторін процесу розвитку, який розглядається як філософська категорія, іншою його стороною є диференціація; це процес такого розвитку будь-якої системи, за якої число та інтенсивність взаємодій її елементів зростає, а відносна самостійність зменшується; інтеграція є однією з форм тяжіння елементів системи та займає місце в ряді: накопичення – інтеграція – асиміляція – фузіон.

У контексті сучасної освіти до основних методологічних проблем інтеграції знань І. Козловська відносить обгрунтування об'єктивної основи для інтеграції та диференціації наук; аналіз соціальних, економічних, технічних, виробничих, загальнонаукових аспектів інтеграції, дослідження механізмів інтеграції та засобів формування інтегративної системи; визначення основних напрямів і форм інтеграції на основі аналізу її структурних характеристик, виділення інтегративних факторів, визначення ролі, місця та наслідків інтеграції; дослідження освітянського, зокрема дидактичного, аспекту інтеграції [4].

У контексті сучасних наукових педагогічних досліджень інтеграцію розглядають як провідний дидактичний принцип, який у цілому визначає організацію освітніх систем. Саме зазначене вище трактування дозволило науковцям висунути нову освітню парадигму. В трактаті О. Данилюка зазначено, що існуюча освіта предметоцентрична (реалізується принцип внутріпредметної інтеграції), а інтеграція складає основу будь-якої освітньої системи, перехід освіти у сучасних умовах на якісно новий рівень по суті є рухом від внутріпредметної до міжпредметної інтеграції.

Найбільш повно, на нашу думку, у своїх працях надає визначення «інтеграція» М. Прокоф'єва. Вчена розглядає інтеграцію як процес взаємодії елементів із заданими властивостями, що супроводжується встановленням, ускладненням і зміцненням істотних зв'язків між елементами на основі достатньої підста-

ви, в результаті якої формується зінтегрований об'єкт (цілісна система) з якісно новими властивостями, у структурі якого зберігаються індивідуальні властивості вихідних елементів. Проблема інтеграції в освіті на сучасному етапі розвитку педагогічної теорії і практики пов'язується з соціальним феноменом, сутність якого полягає в тому, що свідомість людей суттєво відстає від розвитку глобальних процесів, не встигає осмислити їх зміст, причини виникнення і взаємозв'язок, що унеможливує прогнозування наслідків. Це означає, що в дослідженні глобальних проблем повинні взяти участь найрізноманітніші галузі наукового знання – як суспільно-гуманітарні, так і природничо-технічні [6, с. 43].

Отже, неоднозначність поняття «інтеграція» (стан і процес) породжує різнотлумачення у представленні результатів інтеграції, проблемність оцінок її ефективності. Проблема реалізації інтеграції пов'язана і з тим, що в ході цього процесу збільшуються обсяг й інтенсивність взаємодії складових. Інтеграція – це не лише посилення зв'язків, це – зміна вихідних елементів.

Розглядаючи інтеграцію в освіті, вважаємо доцільним уточнити сутність поняття «педагогічна інтеграція». На думку М.Іванчук, педагогічна інтеграція є доцільно організованим зв'язком однотипних частин і елементів змісту, форм і методів навчання в рамках освітньої системи, що веде до саморозвитку особистості [2, с. 30]. Тобто, інтегрування – це якісно відмінний спосіб структурування, презентації та засвоєння програмового змісту, що уможливує системний виклад знань у нових органічних взаємозв'язках. Пріоритетними напрямками інтеграції є інтеграція за цілями педагогічного процесу, інтеграція за змістом, формами та методами [2, с. 86].

Здійснений ученим А. Данилюком історико-феноменологічний аналіз показав, що історія інтеграції в освіті XX століття структурується в послідовності трьох якісних етапів: перший етап – кінець XIX – поч. XX ст. – (П. Блонський, Дж. Дьюї, Г. Кершенштейнер, А. Макаренко, Т. Рубінштейн, С. Шацький та ін.); другий етап – 50-70-ті рр. XX ст. – обґрунтування та реалізації міжпредметних зв'язків (П. Атутов, С. Батишев, І. Зверев, В. Кондаков, М. Левіна, Н. Лошкарьова, В. Максимова, П. Новіков та ін.); третій етап – 80-90-ті рр. XX ст. – власне інтеграція (Г. Герасимов, К. Колесіна, В. Фоменко та ін.) [1].

ЛІТЕРАТУРА

1. Данилюк А. Я. Теоретико-методологические основы проектирования интегральных гуманитарных образовательных пространств : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / А. Я. Данилюк. – Ростов-на Дону, 2001. – 22 с.

2. Іванчук М. Г. Інтегроване навчання : сутність та виховний потенціал. (Виховання особистості молодшого

Здійснений вченим історико-феноменологічний аналіз засвідчив, що історія інтеграції в освіті XX століття структурується в послідовності трьох якісних етапів: перший етап пов'язується з розвитком ідеї «трудової школи» та характеризується концептуальним оформленням двох протилежних організаційних принципів предметності і комплексності. Другий етап демонструє логіку розвитку принципів предметності і міжпредметності, якщо предметність і комплексність – складові інтеграції, то вже в них повинні мати місце певні якості інтеграції (закономірності, механізми), тобто комплексність розвивається у межах предметності і поступово проявляється у формі міжпредметних зв'язків; межпредметність отримує статус принципу дидактики і окреслює більш широке поняття, ніж предметність. Третій етап характеризується тим, що поняття «міжпредметні зв'язки» поступово втрачає своє значення і поступається місцем дефініції «інтеграція» [5].

Інтеграційні процеси в системі національної освіти виступають як складова всебічної тенденції глобалізації світових процесів розвитку, як визначальний інтелектуальний базис гармонійного розвитку національних соціально-економічних систем.

Висновки. Узагальнюючи представлені точки зору провідних науковців, слід констатувати, що проблема інтеграції – одна з найдавніших і досліджувалася в різних аспектах, залишається актуальною і потребує подальшого розвитку у зв'язку з бурхливими змінами у сучасному суспільстві.

Аналіз науково-методичної, енциклопедичної та довідкової літератури дає можливість зробити наступні висновки:

- інтеграція – процес і результат, що є синтезом процесуальних і результативних складових: інтеграції-процесу (забезпечує злиття в єдине ціле раніше диференційованих елементів) й інтеграції-результату (відображає момент фіксації здобуття в ході здійснення інтеграційного процесу певного інтеграційного «продукту»);

- інтеграція знань – динамічний, безперервний, суперечливий процес, який потребує прогностичного підходу, врахування особливостей параметрів знань, виявлення специфіки їх структурування, предметних та інтегрованих знань та передбачає застосування адекватних змісту форм, методів, засобів навчання.

школяра в умовах інтегрованого підходу до навчання). – Чернівці : Рута, 2004. – 360 с.

3. Каджаспирова Г. М. Педагогический словарь / Г. М. Каджаспирова, А. Ю. Каджаспиров. – М. : Академия, 2001. – 368 с.

4. Козловська І. М. Теоретико-методологічні аспекти інтеграції знань учнів професійно-технічної школи : дидактичні основи / І. М. Козловська. – Львів, 1999. –

302 с.

5. Левківська К. В. Теоретичні основи інтеграційних процесів в освіті [Електронний ресурс] / К. В. Левківська. – Режим доступу : http://eprints.zu.edu.ua/4685/1/vip_54_40.pdf.

REFERENCES

1. Danilyuk, A. Ya. (2001). *Teoretiko-metodologicheskie osnovy proektirovaniya integralnykh gumanitarnykh obrazovatelnykh prostranstv*. [Theoretical and methodical foundations of projecting integrated humanitarian educational areas]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Rostov-na Donu [in Russian].

2. Ivanchuk, M. H. (2004). *Intehrovane navchannia: sutnist ta vykhovnyi potentsial. (Vykhovannia osobystosti molodshoho shkoliara v umovakh intehrovanoho pidkhodu do navchannia) [Integrated teaching: essence and educational potential (Upbringing a personality of a primary school pupil under the conditions of integrated approach to teaching)]*. Chernivtsi : Ruta [in Ukrainian].

3. Kadzhaspirova, G. M., Kadzhaspirov, A. Yu. (2001). *Pedagogicheskii slovar [Pedagogical dictionary]*. Moscow: Akademiya [in Russian].

6. Прокофьева М. Ю. Интеграция педагогической подготовки будущих воспитателей дошкольных учреждений и учителей начальных классов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Прокофьева М. Ю. – Ялта, 2008. – 268 с.

4. Kozlovska, I. M. (1999). *Teoretyko-metodolohichni aspekty intehratsii znan uchniv profesiino-tekhnichnoi shkoly : dydaktychni osnovy [Theoretical and methodical aspects of integration of vocational school pupils' knowledge: didactic foundations]*. Lviv [in Ukrainian].

5. Levkivska, K. V. *Teoretychni osnovy intehratsiinykh protsesiv v osviti [Theoretical foundations of integrated processes in education]*. Retrieved from: http://eprints.zu.edu.ua/4685/1/vip_54_40.pdf [in Ukrainian].

6. Prokofieva, M. Yu. (2008). *Integratsiia pedagogicheskoy podgotovki buduschikh vospitateley doshkolnykh uchrezhdeniy i uchiteley nachalnykh klassov [Integration of pedagogical training of future teachers of preschool education establishments and primary teachers]*. *Candidate's thesis*. Yalta [in Russian].

Севиндж Наджафова,

*аспирантка кафедри управління освітніми закладами та державної служби,
Южноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського,
ул. Старопортофранківська, 26, г. Одеса, Україна*

ИНТЕГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В ОБРАЗОВАНИИ

Доказано, что проблема интеграции является одной из древнейших и исследовалась в разных аспектах, она остается актуальной и требует дальнейшего развития в связи с бурными изменениями в современном обществе. Неоднозначность понятия «интеграция» (состояние и процесс) порождает множественность в толкованиях в представлении результатов интеграции, проблемность оценок ее эффективности. Проблема реализации интеграции связана и с тем, что в ходе этого процесса увеличиваются объем и интенсивность взаимодействия составляющих. Интеграция – это не только усиление связей, это – изменение исходных элементов. Интеграцию рассматриваем как процесс и результат, который является синтезом процессуальных и результативных составляющих: интеграции-процесса (обеспечивает слияние в единое целое ранее дифференцированных элементов) и интеграции-результата (отражает момент фиксации получения в ходе осуществления интеграционного процесса определенного интеграционного «продукта»). Педагогическая интеграция является целесообразно организованной связью однотипных частей и элементов содержания, форм и методов обучения в рамках образовательной системы, которая ведет к саморазвитию личности. Под интеграцией знаний понимаем динамический, непрерывный, противоречивый процесс, требующий прогностического подхода, учета особенностей параметров знаний, выявление специфики их структурирования, предметных и интегрированных знаний и который предусматривает применение адекватных содержанию форм, методов, средств обучения. Интеграционные процессы в системе национального образования выступают как составляющая всесторонней тенденции глобализации мировых процессов развития, как определяющий интеллектуальный базис гармоничного развития национальных социально-экономических систем.

Ключевые слова: интеграция, интеграционные процессы, педагогическая интеграция.

Sevindzh Nadzhafova,

*Post-graduate student of the Department of Educational Institutions Management and Civil Service,
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky,
Staroportofrankivska Str., 26, Odesa, Ukraine*

INTEGRATION PROCESSES IN EDUCATION

The problem of integration is one of the oldest ones, it has been investigated in different aspects, and now it still remains relevant and requires the further development because of changes in modern society. Ambiguousness of the concept of integration (state and process) causes different interpretations in the presentation of integration results, prob-

lematic character of its efficiency assessment. The problem of integration realization is associated with the fact that the extent and intensity of interaction between the components is increasing in this process. Integration is not only the strengthening of the bonds, but also changes of the source elements. Integration is considered as a process and a result, which is a synthesis of procedural and result components: integration-process (which provides uniting the earlier differentiated elements) and integration-result (which reflects the moment of obtaining a certain integrated product as a result of the integration process). Pedagogical integration is a purposefully organized connection of the similar parts and elements of content, form and teaching methods in terms of the education system, which leads to the self-development of a personality. Integration is considered as a dynamic, continuous, contradictory process, which requires a prognostic approach, taking features of knowledge parameters into account, revealing the specificity of their structuring, subject and integrated knowledge and provides applying forms, methods and tools of teaching, adequate to its content. The processes of integration in the national educational system act as a component of the comprehensive tendency of globalizing the world development processes, as a determinative intellectual basis for the harmonious development of national socio-economic systems.

Keywords: integration, integration processes, pedagogical integration.

Подано до редакції 16.01.15
